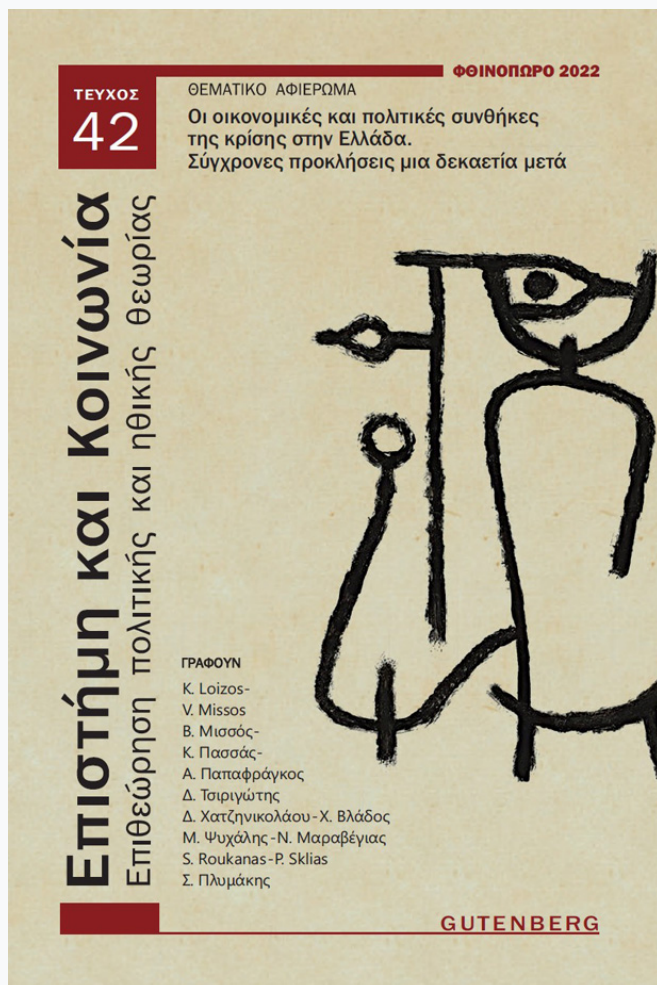

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 42 (2022)

Οι οικονομικές και πολιτικές συνθήκες της κρίσης στην Ελλάδα. Σύγχρονες προκλήσεις μια δεκαετία μετά

Πολιτικός λαϊκισμός και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Η περίοδος των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής

Μάριος Ψυχάλης, Ναπολέων Μαραβέγιας

Copyright © 2022, Μάριος Ψυχάλης, Ναπολέων Μαραβέγιας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ψυχάλης Μ., & Μαραβέγιας Ν. (2022). Πολιτικός λαϊκισμός και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Η περίοδος των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 42, 155–174. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/sas/article/view/29458>

*Μάριος Ψυχάλης**
*Ναπολέων Μαραβέγιας***

ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ
Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ

Ο ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ δανείζεται ένα χαρακτηριστικό των ρευστών σωμάτων, δηλαδή την προσαρμογή τους στο εκάστοτε περιβάλλον, εν αντιθέσει με ό,τι ισχύει για τα στερεά σώματα. Στην οικονομία ο λαϊκισμός όχι μόνο αμφισβητεί τον ορθολογισμό και την οικονομική ορθοδοξία, αλλά επιδιώκει την ικανοποίηση συμφερόντων που απομακρύνονται από την έννοια της κοινωνικής ευημερίας. Όροι όπως ‘οικονομικός λαϊκισμός’, ‘νομισματικός λαϊκισμός’, ‘δημοσιονομικός λαϊκισμός’, ‘μακροοικονομικός λαϊκισμός’ κ.ά. αποτελούν εκφάνσεις του λαϊκισμού στην οικονομική επιστήμη.

Στο παρόν άρθρο, αφού πρώτα περιγράψουμε το θεωρητικό πλαίσιο του λαϊκισμού, συνδέοντας τη θεωρία της πολιτικής επιστήμης με εκείνη της οικονομικής επιστήμης, θα αναφερθούμε στις μεταρρυθμίσεις που υιοθετήθηκαν από τις ελληνικές κυβερνήσεις κατά την περίοδο των προγραμμαμάτων οικονομικής

* Λέκτορας, Πανεπιστήμιο Νεάπολης <m.psychalis@nup.ac.cy>

** Καθηγητής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών <nmarav@pspa.uoa.gr>

προσαρμογής με σκοπό την αντιμετώπιση του λαϊκισμού. Στο επίκεντρο των εν λόγω μεταρρυθμίσεων βρέθηκε, μεταξύ άλλων, και η δημόσια διοίκηση, η οποία, ως ο αμιγώς εκτελεστικός βραχίονας της κρατικής εξουσίας, καλείται να εφαρμόσει δημόσιες πολιτικές θεμελιωμένες τόσο στην πολιτική όσο και την οικονομική επιστήμη και απαλλαγμένες από τις ποικίλες αρνητικές επιδράσεις του λαϊκισμού. Άλλωστε, έχει διαχρονικά επαληθευτεί από την επιστημονική βιβλιογραφία ότι, μακροπρόθεσμα, κάθε είδος λαϊκισμού οδηγεί στη μείωση της συνολικής κοινωνικής ευημερίας. Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας δείχνουν ότι κατά την περίοδο των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής πραγματοποιήθηκαν δεκάδες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στην ελληνική δημόσια διοίκηση, με σκοπό τη μείωση της επιρροής κάθε είδους λαϊκισμού στη λειτουργία της, γεγονός που συνέβαλε στην παραγωγή σημαντικών θετικών αποτελεσμάτων για τη θεμελίωση της μακροχρόνιας οικονομικής ανάπτυξης και της συνολικής κοινωνικής ευημερίας στη χώρα.

Λαϊκισμός εναντίον ορθολογισμού

Το άρθρο εξετάζει τη σχέση του πολιτικού λαϊκισμού υπό το πρίσμα της οικονομικής επιστήμης. Η υπόθεση εργασίας υποστηρίζει ότι ο πολιτικός λαϊκισμός έχει σαφείς προεκτάσεις στην οικονομική επιστήμη, καθώς συνδέεται με την οικονομική πολιτική. Με άλλα λόγια, το ερευνητικό ερώτημα στο οποίο απαντάει το άρθρο είναι: ‘Πώς συνδέεται ο πολιτικός λαϊκισμός με την οικονομική πολιτική;’.

Ο λαϊκισμός αποτελεί τη συνειδητή χειραγώγηση της κοινής γνώμης με σκοπό την απόκτηση πολιτικού οφέλους (Mueller 2019). Εάν ο λαϊκισμός αποτελεί τη μία μορφή πολιτικής τοποθέτησης, με προεκτάσεις σε κάθε πεδίο δημόσιας πολιτικής (με κυρίαρχη εδώ την οικονομική), τότε ποια είναι η αντίρροπη μορφή πολιτικής τοποθέτησης, δηλαδή αυτή που αντιτίθεται στον λαϊκισμό και τον αντιμετωπίζει; Θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει ότι η αντίθετη πολιτική τοποθέτηση στον λαϊ-

κισμό είναι ο ρεαλισμός, καθώς ο ρεαλισμός αποτυπώνει με ορθολογικά (αντικειμενικά) κριτήρια τα πραγματικά περιστατικά εστιάζοντας στο εφικτό-δυνατό (Audi 1987). Πράγματι, ο λαϊκισμός και ο ρεαλισμός βρίσκονται σε σύγκρουση, όντας τα δύο αντιθετικά μοντέλα πολιτικής ανάλυσης.

Η πολιτική οικονομία αποτελεί το εργαλείο σύνδεσης της οικονομικής και της πολιτικής επιστήμης, καθώς οι οικονομικές σχολές σκέψης επιδιώκουν να ερμηνεύσουν την οργάνωση των μερών του οικονομικού κυκλώματος, αναλύοντας τις σχέσεις του κράτους, των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών (Mankiew 2010). Η μεταβατική σύνδεση της πολιτικής επιστήμης με την οικονομική επιστήμη επιτυγχάνεται μέσω της ανάλυσης της αντίστοιχης διαμάχης (λαϊκισμός εναντίον ρεαλισμού) στο πεδίο της οικονομίας, η οποία, ωστόσο, έχει σαφείς προεκτάσεις και εφαρμογές και στην πολιτική επιστήμη, όπως θα εξηγηθεί στη συνέχεια.

Η θεμελιώδης διαφωνία των οικονομικών σχολών σκέψης έγκειται στον βαθμό του ορθολογισμού που ενυπάρχει στους οικονομικούς δρώντες. Τι σημαίνει, όμως, ο όρος ‘οικονομικός ορθολογισμός’; Ο οικονομικός ορθολογισμός, υιοθετώντας έννοιες όπως το σμιθιανό ‘άορατο χέρι της αγοράς’ και τον νεοκλασικό ‘μηχανισμό των τιμών’, υποστηρίζει την άποψη ότι η αγορά είναι ένα εγγενώς αυτορρυθμιζόμενο σύστημα, που λειτουργεί πλήρως αποδοτικά και αποτελεσματικά δίχως την ανάγκη κάποιας εξωγενούς παρέμβασης ή ρύθμισης. Πιο συγκεκριμένα, το ‘άορατο χέρι της αγοράς’ οδηγεί στην πλήρη αξιοποίηση και την άριστη κατανομή των σπάνιων κοινωνικών πόρων, καθώς τα μέρη του οικονομικού κυκλώματος διαθέτουν και επεξεργάζονται (με τη χρήση της ανθρώπινης λογικής) όλες τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με τις υπάρχουσες εναλλακτικές επιλογές για κάθε ζήτημα στο οποίο καλούνται να λάβουν μια απόφαση, ενώ, παράλληλα, τα μέρη αυτά αντιλαμβάνονται την ουσιαστική διαφορά που υφίσταται μεταξύ των ονομαστικών και των πραγματικών μεταβολών/μεγεθών.¹ Συνεπώς, οι αγοραίες

1. Τα ονομαστικά μεγέθη κατά τον υπολογισμό τους δεν συνεκτιμούν την επίδραση της μεταβολής των τιμών (πληθωρισμός), ενώ, αντίθετα, τα

δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης οδηγούν στην εκκαθάριση της οικονομίας, καθώς τόσο οι καταναλωτές όσο και οι παραγωγοί είναι ορθολογικοί παίκτες/δρώντες, που εστιάζουν στη μεγιστοποίηση της ατομικής τους ευημερίας. Ο J.B. Say, αναπτύσσοντας τον 'νόμο των αγορών' [Say rule], ο D. Ricardo αναπτύσσοντας τη 'ρικαρδιανή ισοδυναμία', καθώς επίσης και ο A. Smith αναπτύσσοντας το 'άορατο χέρι της αγοράς' ως κλασικοί οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι, τόσο βραχυχρόνια όσο και μακροχρόνια, οι οικονομικοί δρώντες λειτουργούν με ορθολογισμό. Η θεωρητική αποδοχή του οικονομικού ορθολογισμού συνεπάγεται και απαιτεί την απουσία του κράτους από το πεδίο της αγοράς, διότι η κρατική παρέμβαση κρίνεται περιττή και βλαπτική, μιας και το 'άορατο χέρι της αγοράς' οδηγεί στην πλήρη και άμεση εκκαθάριση της οικονομίας καθώς και στην άριστη (κατά Pareto) κατανομή των σπάνιων παραγωγικών συντελεστών. Το πλέον χαρακτηριστικό οικονομικό υπόδειγμα του οικονομικού ορθολογισμού της κλασικής σχολής είναι η λεγόμενη 'ρικαρδιανή ισοδυναμία'. Σύμφωνα με αυτό το οικονομικό υπόδειγμα η κρατική παρέμβαση, με τη μορφή της επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής (αύξηση δημοσίων δαπανών ή μείωση φόρων), δεν θα οδηγήσει σε αύξηση της κατανάλωσης (ζήτησης αγαθών), διότι οι καταναλωτές, ως ορθολογικοί παίκτες/δρώντες, αντιλαμβάνονται ότι το τρέχον δημοσιονομικό έλλειμμα που δημιουργείται θα οδηγήσει μελλοντικά σε αύξηση των φορολογικών βαρών, με αποτέλεσμα οι καταναλωτές να αποταμιεύουν τους χορηγηθέντες από το κράτος οικονομικούς πόρους και να μην τους διοχετεύουν σε καταναλωτικές δραστηριότητες.

πραγματικά μεγέθη συνεκτιμούν την εν λόγω επίδραση. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι ο ονομαστικός και ο πραγματικός μισθός, όπως επίσης το ονομαστικό και το πραγματικό ΑΕΠ. Τα ονομαστικά μεγέθη δεν αποτελούν ασφαλείς δείκτες σύγκρισης της μεταβολής της ατομικής ή της συλλογικής ευημερίας και της ατομικής ή της συλλογικής αγοραστικής δύναμης, ενώ, αντίθετα, τα πραγματικά μεγέθη αποτυπώνουν με μεγαλύτερη αξιοπιστία τις εν λόγω μεταβολές.

Η κριτική στον ορθολογισμό ως αφετηρία του λαϊκισμού

Η κλασική σχολή σκέψης έχει δεχθεί έντονη κριτική ως προς το σύνολο των θεωρητικών κατασκευών που ανέπτυξε, όχι από μία και μόνο οικονομική σχολή αλλά από αρκετές, το σκεπτικό των οποίων, ωστόσο, εκκινεί από διαφορετική αφετηρία. Χρονικά, η πρώτη κριτική στο καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής ασκήθηκε από τον γερμανό οικονομολόγο Karl Marx, ο οποίος υποστήριξε ότι η τιμή ενός προϊόντος δεν ισούται με το κόστος παραγωγής, όπως διατεινόταν οι κλασικοί οικονομολόγοι, αλλά στην τιμή εμπεριέχεται και το υπερκέρδος (υπεραξία) του καπιταλιστή-ιδιοκτήτη των μέσων παραγωγής, που οδηγεί στη συσσώρευση του πλούτου στην τάξη των κατόχων των μέσων παραγωγής και εις βάρος της εργατικής τάξης. Στη συνέχεια, η θεσμική σχολή σκέψης, με κύριο εκπρόσωπο τον αμερικανό οικονομολόγο Thorstein Veblen, επιχείρησε να αποδομήσει το κλασικό και νεοκλασικό θεωρητικό μοντέλο του 'homo economicus', υποστηρίζοντας ότι οι άνθρωποι δεν λειτουργούν ως μηχανές μεγιστοποίησης της ατομικής τους ευημερίας, αλλά υπάρχουν πολύ πιο σύνθετα κριτήρια ερμηνείας της συμπεριφοράς τους. Έπειτα, οι εκπρόσωποι των οικονομικών της ευημερίας, με χαρακτηριστικότερους εξ αυτών τον John Hicks και τον Arthur C. Pigou, υποστήριξαν ότι σε ορισμένες περιπτώσεις το 'άορατο χέρι της αγοράς' αποτυγχάνει να εκκαθαρίσει την οικονομία, όπως κατά κόρον συμβαίνει με την παραγωγή και την κατανάλωση αγαθών με εξωτερικότητες, την παραγωγή και την κατανάλωση δημοσίων αγαθών, την ελλιπή λειτουργία του ανταγωνισμού στην αγορά, την ύπαρξη ατελούς πληροφόρησης στην αγορά και την κατασπατάληση των κοινοκτήτων πόρων. Σε αυτές αλλά και πολλές άλλες ακόμη περιπτώσεις, που συνιστούν μικροοικονομικές αποτυχίες της αγοράς, ο μηχανισμός των τιμών, δηλαδή η αλληλεπίδραση των αγοραίων δυνάμεων της προσφοράς και της ζήτησης, δεν οδηγεί στη μεγιστοποίηση

της κοινωνικής ευημερίας, με αποτέλεσμα να κρίνεται αναγκαία η παρέμβαση του κράτους στον χώρο της οικονομίας.

Η πλέον έντονη κριτική στην κλασική και νεοκλασική παραδοχή περί ‘απόλυτου ορθολογισμού των οικονομικών δρώντων’ ασκήθηκε από τον βρετανό καθηγητή Οικονομικών του Πανεπιστημίου του Κέιμπριτζ John M. Keynes. Στην πραγματικότητα, ο Keynes αμφισβήτησε μια σειρά από κλασικές και νεοκλασικές αξιωματικές υποθέσεις, μεταξύ των οποίων ήταν ο ‘νόμος των αγορών’ (νόμος του Say), η ‘ποσοτική θεωρία του χρήματος’ (του αμερικανού νεοκλασικού οικονομολόγου Irving Fisher) και η ‘θεωρία της κλασικής διχοτόμου’. Οι κλασικοί και οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι με τη ‘θεωρία της κλασικής διχοτόμου’ υποστήριζαν ότι τα ονομαστικά μεγέθη (π.χ. η μεταβολή της προσφερόμενης ποσότητας χρήματος στην οικονομία) δεν μπορούν να επηρεάσουν τα πραγματικά μεγέθη (π.χ. το συνολικά παραγόμενο προϊόν της οικονομίας). Συγκρουόμενος με την ανωτέρω άποψη ο Keynes υποστήριξε ότι οι οικονομικοί δρώντες δεν είναι ορθολογικοί και, κατά συνέπεια, δεν αντιλαμβάνονται τη διαφορά μεταξύ ονομαστικών και πραγματικών μεγεθών, γεγονός που οδηγεί τους καταναλωτές να αλλάζουν την οικονομική συμπεριφορά τους ανάλογα με τις μεταβολές των δημοσίων οικονομικών πολιτικών. Πρόκειται, δηλαδή, με κεύνσιανή οικονομική ορολογία, για μια ‘αυταπάτη του χρήματος’ [money illusion]. Ως εκ τούτου, υποστηρίζεται η άποψη ότι μια αύξηση των δημοσίων δαπανών ή της προσφοράς χρήματος από την πλευρά του κράτους μπορεί να επηρεάσει την οικονομική συμπεριφορά των (μη ορθολογικά σκεπτόμενων) καταναλωτών. Με βάση, λοιπόν, την κεύνσιανή οικονομική θεώρηση το κράτος νομιμοποιείται να παρεμβαίνει στην οικονομία, τόσο με τα δημοσιονομικά όσο και τα νομισματικά εργαλεία του, διότι, εφόσον οι καταναλωτές δεν διέπονται από ορθολογισμό, η ‘αυταπάτη του χρήματος’ οδηγεί στην αύξηση της ζήτησης αγαθών και την ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας. Όσον αφορά τα μακροχρόνια αρνητικά αποτελέσματα της επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής (συσσώρευση δημοσίου χρέους) και της επεκτατικής νομισματικής πολιτικής (πληθωρισμός), αυτά κατά

τον Keynes δεν θα πρέπει να αποτελούν αντικείμενο προβληματισμού και ανησυχίας, διότι ‘μακροχρόνια, όλοι θα έχουμε πεθάνει’.² Επομένως, ο Keynes έδωσε πολύ μεγάλη βαρύτητα στο βραχυχρόνιο διάστημα λειτουργίας της οικονομίας και όχι στο μακροχρόνιο, το οποίο σχεδόν αγνόησε.

Ομοίως, σύγχρονα επιστημονικά μοντέλα που εξετάζουν και αναλύουν τις διαδικασίες παραγωγής δημοσίων πολιτικών θεμελιώνονται και αυτά στη διαμάχη του ορθολογικού υποδείγματος, από τη μία πλευρά, και του μοντέλου της απόρριψης του ορθολογισμού, από την άλλη. Ειδικότερα, το ορθολογικό υπόδειγμα των ‘σταδίων παραγωγής της δημόσιας πολιτικής’ (ή, αλλιώς, του ‘κύκλου της δημόσιας πολιτικής’) βασίζεται στην αποδοχή του ορθολογικού χαρακτήρα των δρώντων, ενώ τα υπόλοιπα υποδείγματα (π.χ. ‘μοντέλο του προσαυξητισμού’, ‘μοντέλο του κάδου απορριμμάτων’ κ.ά.) απορρίπτουν τον εν λόγω ορθολογισμό. Εκ των ανωτέρω προκύπτει μια σαφής σύνδεση του πολιτικού ρεαλισμού με τον οικονομικό ορθολογισμό (Kahler 1998), αλλά και του πολιτικού λαϊκισμού με την απόρριψη του οικονομικού ορθολογισμού³ (Prato 2018).

Ως εκ τούτου, διαπιστώνεται ότι η πολιτική επιστήμη και η οικονομική επιστήμη δεν λειτουργούν αυτόνομα και ξεχωριστά

2. Ως πολιτική προέκταση αυτού, θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει την άποψη ότι οι εθνικές κυβερνήσεις ανά τον κόσμο ενδιαφέρονται περισσότερο για το βραχυχρόνιο διάστημα του εκλογικού τους κύκλου παρά για τον μακροχρόνιο ορίζοντα και τον μελλοντικό αντίκτυπο των πολιτικών επιλογών τους, καθώς γνωρίζουν ότι, πιθανότατα, μια άλλη κυβέρνηση θα κληθεί τότε να διαχειριστεί τις διαμορφωθείσες καταστάσεις.

3. Μήπως ο J.M. Keynes ήταν λαϊκιστής, επειδή υποστήριξε ότι οι καταναλωτές δεν είναι ορθολογικοί καθώς και ότι ισχύει η αυταπάτη του χρήματος; Η ίδια ερώτηση μπορεί να αναδιατυπωθεί με λίγο διαφορετικό τρόπο, ως εξής: Μήπως ο A. Einstein ήταν πολεμοχαρής, επειδή μελέτησε την ατομική ενέργεια; Είναι σαφές ότι ο Keynes, ως οικονομολόγος (και όχι ως πολιτικός), ανέδειξε τις αδυναμίες των κλασικών υποδειγμάτων χωρίς να ταυτιστεί με κάποιον πολιτικό χώρο, γεγονός που επαληθεύτηκε και από την ευρεία μεταπολεμική κενυσιανή συναίνεση, η οποία διαμορφώθηκε μεταξύ όλων των εθνικών κυβερνήσεων παγκοσμίως και διατηρήθηκε ισχυρή μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1960.

μεταξύ τους. Το σύνολο των οικονομικών σχολών σκέψης επιδιώκουν να εφαρμόσουν τα θεωρητικά οικονομικά υποδείγματα στην αγορά μέσω του κρατικού μηχανισμού. Βεβαίως, σχολές σκέψης, κυβερνήσεις, πολιτικοί σχηματισμοί αλλά και διεθνείς οργανισμοί διαφωνούν ως προς την έκταση, την ισχύ και τον ρόλο του κρατικού μηχανισμού. Τελικά, ο συνδυαστικός κρίκος της πολιτικής επιστήμης με την οικονομική επιστήμη είναι η δημόσια διοίκηση, η οποία και αποτελεί τον αμιγώς εκτελεστικό βραχίονα της κρατικής εξουσίας.

Προτού προχωρήσουμε στην παράθεση του σύγχρονου επιστημονικού διαλόγου που ασχολείται με την ανάλυση του αντιθετικού ζεύγους του πολιτικού λαϊκισμού με την κουλτούρα της προώθησης διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, κατά την περίοδο των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής στην Ελλάδα, θα πρέπει να επισημανθεί μια σχετική θεωρητική προσέγγιση ως προς τη σχέση κράτους και αγοράς. Μήπως, τελικά, αποτυγχάνει η αγορά, όπως έχουν υποστηρίξει οι εκπρόσωποι των οικονομικών της ευημερίας (μικροοικονομικά) και ο Keynes (μακροοικονομικά), γεγονός που οδηγεί στην ανάγκη της κρατικής παρέμβασης, ή μήπως, τελικά, αποτυγχάνει το κράτος, όπως έχουν υποστηρίξει οι εκπρόσωποι του κλασικού και του νεοκλασικού ρεύματος οικονομικής σκέψης, γεγονός που οδηγεί στην ανάγκη της μείωσης του κρατικού παρεμβατισμού; Πώς μπορεί να συνυπάρξει στη σύγχρονη οικονομία το κράτος (απαλλαγμένο, ωστόσο, από τις αρνητικές επιδράσεις του πολιτικού λαϊκισμού) με την ελεύθερη αγορά (απαλλαγμένη, ωστόσο, από τις σημαντικές στρεβλώσεις και αδυναμίες της); Σε αυτά τα καίρια ερωτήματα καλούνται να τοποθετηθούν σήμερα πολιτικοί επιστήμονες και οικονομολόγοι.

Πολιτικός λαϊκισμός και δημόσια οικονομικά: Πότε πληρώνεται ο λογαριασμός;

Το υπόδειγμα της ‘διαχρονικής προσέγγισης στο ισοζύγιο πληρωμών’ (Krugman 2018) υποστηρίζει ότι μια ανοικτή οικονομία είναι δυνατό να δημιουργήσει ελλείμματα κατά το βραχυχρόνιο διάστημα, αλλά μακροχρόνια το ισοζύγιο θα πρέπει να είναι ισοσκελισμένο. Αυτό σημαίνει ότι, μετά από μια περίοδο μεγάλων ελλειμμάτων, θα ακολουθήσει μια περίοδος μεγάλων πλεονασμάτων και τανάπαλιν.

Πώς, όμως, ένα δημοσιονομικό έλλειμμα συνδέεται με τον πολιτικό λαϊκισμό; Σύμφωνα με τον Bellodi (2021) ο λαϊκισμός συνδέεται αρνητικά με την τεχνοκρατική διακυβέρνηση, αλλά και τις υγιείς μακροοικονομικές επιδόσεις μιας κυβέρνησης, ενώ μελέτες (Gnan 2020, Pereira 1991) υποστηρίζουν ότι ο λαϊκισμός προάγεται με την υλοποίηση από την πλευρά των κυβερνήσεων επεκτατικών δημοσιονομικών πολιτικών με σκοπό την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων συμφερόντων και κοινωνικών ομάδων.⁴ Ο πολιτικός λαϊκισμός και η οικονομική ύφεση αποτελούν δύο αλληλοτροφοδοτούμενα φαινόμενα, διότι ο μεν πρώτος δύναται να επιφέρει σοβαρά πλήγματα στην εύρυθμη και υγιή λειτουργία ενός οικονομικού συστήματος, ενώ η δεύτερη μπορεί να υποθάψει και να αναδείξει ανεύθυνες και επικίνδυνες κοινοπολιτικές δυνάμεις και νοοτροπίες. Η στενή συσχέτιση και διάδραση μεταξύ των δύο αυτών φαινομένων επιβεβαιώθηκε πλήρως (Passari 2020) και κατά τη διάρκεια της μεγάλης διεθνούς οικονομικής κρίσης της προηγούμενης δεκαετίας (Balduzzi 2020). Επιπλέον, έχει παρατηρηθεί σε παγκόσμιο επίπεδο ότι μετά το πέρας μιας περιόδου λαϊκιστικής διακυβέρνησης σε μια χώρα ακολουθεί οικονομική αστάθεια και συσσώρευση δημοσίου

4. Ενδιαφέρον προκαλεί η μελέτη που υποστηρίζει ότι οι κυβερνητικοί συνασπισμοί οδηγούνται σε μικρότερη αύξηση των δημοσίων δαπανών για την εξυπηρέτηση συμφερόντων σε σχέση με τις μονοκομματικές κυβερνήσεις (Stuti 2008).

χρέους (δημοσιονομική κρίση/κρίση χρέους), με χαρακτηριστικότερα παραδείγματα τέτοιων χωρών τα κράτη της Λατινικής Αμερικής (Dornbusch 1991),⁵ χωρίς, ωστόσο, η εν λόγω αποτυχία να ερμηνεύεται σε απόλυτο βαθμό από την υιοθέτηση επεκτατικών δημοσιονομικών πολιτικών και την έλλειψη ενός πλήρως συγκροτημένου μακροοικονομικού προγραμματισμού (Pereira 1991), ενώ ο οικονομικός ορθολογισμός τίθεται σε σύγκρουση με τον πολιτικό λαϊκισμό (Guriev 2020).

Ο Frieden (2009) υποστηρίζει ότι ο πολιτικός λαϊκισμός θα μπορούσε να εντοπιστεί και στη νομισματική πολιτική, υπό τη μορφή του ‘νομισματικού λαϊκισμού’ (Frieden 1997), με δεδομένο ότι μια κυβερνητική επιλογή εξωτερικής υποτίμησης του εθνικού νομίσματος θα ευνοούσε μόνο τις επιχειρήσεις που παράγουν εμπορεύσιμα αγαθά και εξαγωγίμες πρώτες ύλες, ενώ, αντίθετα, θα ζημιώνει εκείνες που εξαρτώνται από την εισαγωγή πρώτων υλών. Η λύση, λοιπόν, στον νομισματικό λαϊκισμό έγκειται στην ύπαρξη και τη λειτουργία μιας ανεξάρτητης εθνικής κεντρικής τράπεζας (Gnan 2020), η οποία θα έχει ως βασική της στόχευση τη σταθερότητα των τιμών και όχι τις ανταγωνιστικές υποτιμήσεις του εθνικού νομίσματος, οι οποίες εν τέλει θα προωθούσαν τα συμφέροντα μιας συγκεκριμένης και μόνο ομάδας επιχειρήσεων (Goodhart 2017).

Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι ο λαϊκισμός σχετίζεται με την υιοθέτηση πολιτικών θέσεων και πράξεων που αποσκοπούν στην ικανοποίηση/ευχαρίστηση του εκλογικού σώματος (Pasquino 2008), με απώτερο στόχο την υπαρπαγή της λαϊκής ψήφου ή την επιτήδεια βελτίωση της εικόνας και της δημοφιλίας των πολιτικών δρώντων, δανειζόμενος εργαλεία από κάθε επιστημονικό πεδίο (Abts 2007). Στην οικονομική επιστήμη, ο λαϊκισμός συναντάται σε διάφορα υποδείγματα, όπως, μεταξύ άλλων, στο

5. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν μελέτες που υποστηρίζουν την αποτυχία της εφαρμογής της νεοκλασικής οικονομικής ορθοδοξίας στις χώρες της Λατινικής Αμερικής (Pereira 2008), ενώ άλλες επισημαίνουν ότι δεν υπάρχει γενική συμφωνία στο πεδίο της συγκριτικής πολιτικής αναφορικά με το φαινόμενο του λαϊκισμού στη Λατινική Αμερική (Roberts 2006).

υπόδειγμα του ‘βάρους του χρέους’ (Lerner 1961), το οποίο υποστηρίζει ότι ο εξωτερικός δανεισμός των κρατών οδηγεί μακροπρόθεσμα στη μείωση της συλλογικής και διαγενεακής ευημερίας, μιας και η πραγματικά ωφελούμενη γενιά είναι η πρώτη, η οποία καταναλώνει το προϊόν του δημοσίου δανεισμού, επιβαρύνοντας τις επόμενες γενιές με το κόστος της αποπληρωμής των δανείων. Επισημαίνεται κατ’ αυτόν τον τρόπο ότι η υιοθέτηση λαϊκιστικών πολιτικών οδηγεί τελικά σε μείωση των ρυθμών ανάπτυξης, σε αύξηση του κόστους δανεισμού και σε διόγκωση του δημοσίου χρέους (Saint-Paul 2019). Επιπλέον, το φαινόμενο του ‘οικονομικού λαθροπεριβάτη’ [free rider] στην περίπτωση των δημοσίων αγαθών (Groves 1977) εξηγεί τον λόγο για τον οποίο οι κυβερνήσεις οφείλουν να λαμβάνουν μέτρα πολιτικής για την αντιμετώπιση των ποικίλων ατομικιστικών και κοινωνικά διασπαστικών συμπεριφορών, που αποσκοπούν στην αποφυγή της πληρωμής φόρων και τη συλλογική ανάληψη βαρών και ευθυνών, λειτουργώντας επιζήμια για την ευρύτερη κοινωνική ευημερία (Byrne 1995). Ομοίως, στην περίπτωση των κοινοκλήτων πόρων (Libecap 2005) αλλά και των εξωτερικών οικονομικών επιδράσεων (Bergstrom 1976), οι κυβερνήσεις θα πρέπει να παράγουν και να εφαρμόζουν ρυθμιστικές πολιτικές που εστιάζουν στην αύξηση της συνολικής κοινωνικής ευημερίας και όχι να αναλώνονται στην αναζήτηση λαϊκιστικών πολιτικών τεχνασμάτων για την ικανοποίηση των αιτημάτων συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων και επαγγελματικών συντεχνιών. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με μελέτες (Rose 2006, Sapir, 2002) όλες οι κυβερνήσεις στην ευρωζώνη συνηθίζουν να εφαρμόζουν επεκτατική δημοσιονομική πολιτική κατά το τελευταίο έτος του εκλογικού τους κύκλου (Mink 2006), γεγονός το οποίο ερμηνεύεται από την ιδιαίτερη βαρύτητα που δίνει το πολιτικό σύστημα στη βραχυπρόθεσμη αύξηση της ευημερίας των πολιτών.

Οι μεταρρυθμίσεις στην ελληνική δημόσια διοίκηση: Καταρρέει ο λαϊκισμός;

Κατά την περίοδο των τριών προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής (2010-2018), οι ελληνικές κυβερνήσεις εφάρμοσαν προγράμματα διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, την αντιμετώπιση των διδύμων ελλειμμάτων και της δαιδαλώδους και αναποτελεσματικής δημόσιας διοίκησης (Liargovas 2019). Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις βρίσκονται σε σχέση σύγκρουσης με το φαινόμενο του λαϊκισμού (Boggs 1983). Ειδικότερα, στην περίπτωση της ελληνικής οικονομικής κρίσης οι αρνητικές επιπτώσεις των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής στο πραγματικό/διαθέσιμο εισόδημα των πολιτών προκάλεσαν την εκρηκτική άνοδο του πολιτικού λαϊκισμού (Halikiopoulou 2020). Έντονη υπήρξε, όμως, η παρουσία του πολιτικού λαϊκισμού και σε άλλα κράτη-μέλη της Ε.Ε., λειτουργώντας ως μεγάλη τροχοπέδη (Maris & Sklias 2020) όσον αφορά το εγχείρημα της ευρωπαϊκής πολιτικοοικονομικής ολοκλήρωσης (Passari 2020). Λαϊκιστικά κινήματα αναπτύχθηκαν σε πολλά κράτη-μέλη της Ένωσης, εκτός της Ελλάδας (Liargovas 2021), όπως στην Ιταλία, την Ισπανία κ.ά. (Ramiro 2017), με ‘σημαία’ τους την αντίδραση και την αντίσταση στην υλοποίηση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων (Mudde 2016).

Κατά την περίοδο των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής οι ελληνικές κυβερνήσεις έπρεπε να προωθήσουν και να υλοποιήσουν διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που στόχευαν τόσο στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας της εθνικής οικονομίας όσο και στην ανασυγκρότηση του εθνικού διοικητικού συστήματος (Maris 2019), εστιάζοντας παράλληλα στην επίτευξη των στόχων που τίθενται από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (Sklias & Maris 2012). Πιο συγκεκριμένα, οι ελληνικές κυβερνήσεις επιδίωξαν την αποκομματικοποίηση της δημόσιας διοίκησης με τη σύσταση ανεξαρτήτων αρχών, αποσκοπώντας στη διάρρηξη

της ‘κεκαλυμμένης’ σχέσης που ανέκαθεν υπήρχε ανάμεσα στην πολιτική ηγεσία και τη δημόσια διοίκηση. Με τη σύσταση της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής⁶ επιδιώχθηκε η δημιουργία μιας ανεξάρτητης διοικητικής μονάδας, η οποία θα παρέχει αξιόπιστα οικονομικά στοιχεία τόσο στην κυβέρνηση όσο και στην Ε.Ε., ενώ με την ίδρυση του Γραφείου Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή⁷ και του Ελληνικού Δημοσιονομικού Συμβουλίου⁸ επιδιώχθηκε η αμερόληπτη και επιστημονική εποπτεία της εκτέλεσης του κρατικού προϋπολογισμού και της πορείας των μακροοικονομικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας. Τέλος, με την ίδρυση της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων⁹ επιδιώχθηκε η αναβάθμιση της λειτουργίας της φορολογικής διοίκησης. Ουσιαστικά, οι ελληνικές κυβερνήσεις εφάρμοσαν μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν τόσο την πλευρά των δημοσίων δαπανών, με σκοπό τον πλήρη έλεγχο και τον εξορθολογισμό τους, όσο και την πλευρά των δημοσίων εσόδων, με σκοπό τη βελτίωση της φοροεισπρακτικής ικανότητας του κράτους καθώς και την εν γένει βέλτιστη διαχείριση των οικονομικών και περιουσιακών στοιχείων του. Με τη δημιουργία των ανεξαρτήτων αρχών επιδίωξαν να μειώσουν την επίδραση του πολιτικού λαϊκισμού στη δημοσιονομική διακυβέρνηση, μιας και το φαινόμενο αυτό οδηγούσε σε επίμονα δημοσιονομικά ελλείμματα και συσσώρευση δημόσιου χρέους, όπως επιβεβαιώνεται και από τη σχετική επιστημονική βιβλιογραφία (Gokmen 2021).

Πέραν της σύστασης ανεξαρτήτων αρχών οι ελληνικές κυβερνήσεις εισήγαγαν μεταρρυθμίσεις και στο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης, με σκοπό την αντιμετώπιση της κυβερνητικής ή/και κομματικής παρέμβασης στην παραγωγικότητα της δημόσιας διοίκησης. Μεταξύ των εμβληματικών μεταρρυθμίσεων στον τομέα αυτόν υπήρξε η σύσταση των γενικών διευθύνσεων οικονομικών υπηρεσιών, η θέσπιση

6. Νόμος 3832/2010

7. Νόμος 3871/2010

8. Νόμος 4270/2014

9. Νόμος 4389/2016

κεντρικού ρυθμιστικού πλαισίου με αντικειμενικά και διαφανή κριτήρια σχετικά με το σύστημα κινητικότητας του υπαλληλικού προσωπικού του δημοσίου τομέα,¹⁰ καθώς επίσης η σύσταση του θεσμού του υπηρεσιακού γραμματέα¹¹ για τον περιορισμό της ισχύος και της επιρροής των πολιτικών θέσεων (μετακλητού προσωπικού) στην ιεραρχική δομή του υπηρεσιακού πυλώνα της δημόσιας διοίκησης.

Επιπρόσθετα, κατά την περίοδο των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής στην Ελλάδα μεταρρυθμίστηκε το θεσμικό πλαίσιο δημοσιονομικής διακυβέρνησης, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν αντικειμενικοί δημοσιονομικοί κανόνες, που δεν επιτρέπουν την άσκηση ανεξέλεγκτων και λαϊκιστικών επεκτατικών δημοσιονομικών πολιτικών. Πιο συγκεκριμένα, η δημιουργία του ηλεκτρονικού συστήματος ανάρτησης των αποφάσεων της δημόσιας διοίκησης ‘Διαύγεια’,¹² η σύσταση του Μητρώου Δεσμεύσεων,¹³ η θέσπιση του μηχανισμού αυτόματης διόρθωσης δημοσιονομικών αποκλίσεων ή, αλλιώς, ‘δημοσιονομικού κόφτη’,¹⁴ η δημιουργία των πιλοτικών προγραμμάτων του προϋπολογισμού επιδόσεων [performance budgeting], η επισκόπηση δαπανών και εσόδων [spending review, revenue review] και ο κύριος δείκτης επιδόσεων (KPI) για την ευσπραξιμότητα των ληξιπρόθεσμων οφειλών προς το δημόσιο αποτέλεσαν κεφαλαιώδεις μεταρρυθμίσεις, με στόχο τη δημιουργία αυτόματων μηχανισμών εποπτείας και αξιολόγησης πλήθους δεδομένων και πληροφοριών για τη λήψη εμπειριστατωμένων αποφάσεων και μέτρων δημοσιονομικής πολιτικής.

Σύμφωνα με στοιχεία της Ε.Ε. (2018) μεταξύ 2009 και 2016 η Ελλάδα μείωσε το μέγεθος του δημόσιου τομέα της κατά 26% και το μισθολογικό κόστος κατά 39%, καθώς αυτό μειώθηκε στο 8,3%, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ που

10. Νόμος 4440/2016

11. Νόμος 4622/2019

12. Νόμος 3861/2010

13. Π.Δ. 80/2016

14. Νόμος 4270/2014

ανερχόταν σε 7,9% το 2016, ενώ η εφαρμογή των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων οδήγησε στη μείωση της αδήλωτης εργασίας από 30% το 2013 σε σχεδόν 12% το 2017. Επιπροσθέτως, σύμφωνα με στοιχεία της ΤτΕ (2018) το 26,7% των μεταρρυθμίσεων του πρώτου προγράμματος και το 18,7% του δεύτερου αφορούσαν δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις. Επιπλέον, σύμφωνα με τον IOBE (2014) οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις οδήγησαν στην αντιμετώπιση των δίδυμων ελλειμμάτων, καθώς το εμπορικό έλλειμα το οποίο ανήλθε το 2008 το 14,9% του ΑΕΠ, μειώθηκε δραστικά λόγω της αντιμετώπισης του δημοσιονομικού ελλείμματος. Ακόμη, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (2014) το διοικητικό κόστος των επιχειρήσεων σε 13 κλάδους της ελληνικής οικονομίας ανέρχεται σε 3,28 δισ. ευρώ αναδεικνύοντας την ανάγκη επίτευξης επιπλέον διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στη δημόσια διοίκηση. Τέλος, σύμφωνα με τον δείκτη 'Ease of Doing Business' της Παγκόσμιας Τράπεζας που περιγράφει την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, η θέση της Ελλάδας βελτιώθηκε σημαντικά, καθώς από την 148η το 2011 αναρριχήθηκε στην 56η θέση το 2016.

Συμπεράσματα

Ο πολιτικός λαϊκισμός συνδέεται άρρηκτα με την οικονομική πολιτική, λαμβάνοντας στο οικονομικό πεδίο τη μορφή του 'οικονομικού λαϊκισμού'. Ο οικονομικός λαϊκισμός έχει διάφορες εκφάνσεις με κυριότερη τον 'δημοσιονομικό λαϊκισμό', ο οποίος, μεταξύ άλλων, θεμελιώνεται τόσο στην απόρριψη του εγγενούς ορθολογισμού των οικονομικών δρώντων και του βασιικού θεωρητικού πλαισίου της κλασικής οικονομικής ορθοδοξίας όσο και στην προώθηση αντιλήψεων και πρακτικών που εστιάζουν στη μεγιστοποίηση της ατομικής παρά της κοινωνικής ευημερίας. Σύμφωνα με τα όσα προεκτέθηκαν στη βιβλιογραφική παρουσίαση καθώς και στην ανάλυση της περιόδου των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής (2010-2018), επαληθεύεται η στενή σχέση του πολιτικού και του οικονομικού λαϊκισμού με

την οικονομική ύφεση (Arvanitopoulos 2018). Φυσικά, η βαθιά οικονομική κρίση στην περίπτωση της Ελλάδας οδήγησε και σε πολιτική κρίση. Ωστόσο, η αλληλεπίδραση του λαϊκισμού με την ύφεση δεν έχει μια σαφή χρονική και γραμμική σχέση. Με άλλα λόγια, προηγείται μια περίοδος λαϊκισμού που εν συνεχεία οδηγεί την οικονομία σε ύφεση ή ο πολιτικός λαϊκισμός τροφοδοτείται και αναπτύσσεται κατά την περίοδο μιας οικονομικής ύφεσης; Τελικά, ο πολιτικός λαϊκισμός και η οικονομική ύφεση συνυπάρχουν και αλληλοτροφοδοτούνται χωρίς να γίνεται πλήρως διακριτή μεταξύ τους η σχέση αιτίου και αιτιατού. Με βάση τη βιβλιογραφία και τα ευρήματα της παρούσας μελέτης διαπιστώνεται και επιβεβαιώνεται η σύγκρουση του πολιτικού λαϊκισμού με τις πολιτικές υλοποίησης διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων [structural reforms] και επιστημονικής διοίκησης [scientific management], καθώς οι τελευταίες περιορίζουν την ισχύ και την επιρροή των λαϊκιστικών πολιτικών δυνάμεων αλλά και των ποικιλώνυμων συντεχνιακών ‘πελατών’ τους.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Abts, K. & Rummens, S. (2007). Populism versus Democracy. *Political Studies* 55(2): 405-424.
- Arvanitopoulos, C. (2018). Populism and the Greek crisis: A modern tragedy. *European View*, 17(1): 58-65.
- Audi, R. (1987). Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association. *Realism, Rationality, and Philosophical Method* 61(1): 65-74.
- Balduzzi, P., Brancati, E., Brianti, M. & Schiantarelli, F. (2020). *Populism, Political Risk and the Economy: Lessons from Italy*. Bonn: IZA Institute of Labor Economics.
- Bellodi, L., Morelli, M. & Vannoni, M. (2021). *Expelling the experts: The cost of populism for bureaucratic expertise and government performance*. London: VOXEU.
- Bergstrom, T. (1976). *Regulation of Externalities*. California: University of California.

- Bickerton, C. & Accetti, C. (2017). Populism and technocracy: opposites or complements? *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, vol. 20: 186-206.
- Boggs, C. (1983). The New Populism and the Limits of Structural Reforms. *Theory and Society*, 12(3): 343-363.
- Bresser-Pereira, L.C. (2008). Macroeconomics of Stagnation and New Developmentalism in Latin America. In: M. Forstater & L. R. Wray (eds), *Keynes for the Twenty-First Century*. New York: Palgrave Macmillan, pp. 145-174.
- Bresser-Pereira, L. & Dall'Acqua, F. (1991). Economic Populism versus Keynes: Reinterpreting Budget Deficit in Latin America. *Journal of Post Keynesian Economics*, 14(01): 29-38.
- Byrne, E. (1995). Public Goods and the Paying Public. *Journal of Business Ethics*, 14(02): 117-123.
- Dornbusch, R. & Edwards, S. (1991). *The Macroeconomics of Populism in Latin America*. Cambridge: National Bureau of Economic Research.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018). *Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα*. Βρυξέλες: Ευρωπαϊκή Επιτροπή.
- Frieden, J. (1997). Monetary Populism in Nineteenth-Century America: An Open Economy Interpretation. *The Journal of Economic History*, 57(2): 367-395.
- Gnan, E. & Masciandaro, D. (2020). *Populism, Economic Policies and Central Banking*. Milano: Bocconi University.
- Gnan, E. & Masciandaro, D. (2020). *Populism, Economic Policies and Central Banking: an Overview*. Vienna: The European money and finance forum.
- Gokmen, G., Nannicini, T., Gaetano Onorato, M. & Papageorgiou, C. (2021). Policies in Hard Times: Assessing the Impact of Financial Crises on Structural Reforms. *The Economic Journal*, 131(638): 2529-2552.
- Goodhart, C. & Lastra, R. (2018). Populism and Central Bank Independence. *Open Economies Review*, vol. 29: 49-68.
- Groves, T. & Ledyard, J., 1977. Optimal Allocation of Public Goods: A Solution to the 'Free Rider' Problem. *Econometrica*, 45(04): 783-809.
- Guriev, S. & Papaioannou, E. (2020). *The Political Economy of Populism*, New York: Social Science Research Network.

- Halikiopoulou, D. (2020). Economic Crisis, Poor Governance and the Rise of Populism: The Case of Greece. *intereconomics*, vol. 1: 34-37.
- IOBE (2014). *Ο ρόλος των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και οι προοπτικές της ελληνικής οικονομίας*, Αθήνα: IOBE.
- Kahler, M. (1998). Rationality in International Relations. *International Organization*, 52(4): 919-941.
- Κάτσιας, Δ. και συν. (2018). *Παρατηρητήριο για την κρίση*. Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ.
- Krugman, P., Obstfeld, M. & Melitz, M. (2018). *International Economics: Theory and Policy*. New York: Pearson.
- Lerner, A. (1961). The Burden of Debt. *The Review of Economics and Statistics*, 43(02): 139-141.
- Liargovas, P. & Apostolopoulos, N. (2024). Economic Governance of a Populist Government. *Southeastern Europe*, 45(01): 48-63.
- Liargovas, P. & Psychalis, M. (2019). Do Economic Adjustment Programmes Set Conflicting Objectives? The Case of Greece. *Theoretical Economics Letters*, 9(8): 3065-3087.
- Liargovas, P. & Psychalis, M. (2020). Fiscal reforms in the EMU: the Greek response. *European Politics and Society*, 22(5): 757-774.
- Libecap, G. (2008). State Regulation of Open-Access, Common-Pool Resources. In: C. Menard & M.M. Shirley (eds), *Handbook of New Institutional Economics*. Berlin: Springer.
- Μακρυδημήτρης, Α. (1999). *Ο ‘μεγάλος ασθενής’*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Mankiw, G. (2010). *Macroeconomics*. Macmillan.
- Maris, G. (2019). National Sovereignty, European Integration and Domination in the Eurozone. *European Review*, 28(2): 225-237.
- Maris, G. & Sklias, P. (2020). European integration and asymmetric power: dynamics and change in the EMU. *European Politics and Society*, 21(5): 634-649.
- Mink, M. & Haan, J. (2006). Are there Political Budget Cycles in the Euro Area?. *European Union Politics*, 7(2).
- Mudde, C. (2016). Europe’s Populist Surge: A Long Time in the Making. *Foreign Affairs*, 95(6): 25-30.
- Mueller, A. (2019). The meaning of ‘populism’. *Philosophy & Social Criticism*, 45(9-10).
- ΟΟΣΑ (2014). *Μέτρηση και μείωση των διοικητικών βαρών σε 13 κλάδους στην Ελλάδα*, Παρίσι: ΟΟΣΑ.

- Pasquino, G. (2008). Populism and Democracy. In: D. Albertazzi & D. McDonnell (eds), *Twenty-First Century Populism*. London: Palgrave, pp. 15-29.
- Passari, E. (2020). The Great Recession and the Rise of Populism. *Intereconomics*, 55(1): 17-21.
- Pinelli, C. (2011). The Populist Challenge to Constitutional Democracy. *European Constitutional Law Review*, vol. 7: 5-16.
- Prato, C. & Wolton, S. (2018). Rational ignorance, populism, and reform. vol. 55: 119-135.
- Ramiro, L. & Gomez, R. (2017). Radical-Left Populism during the Great Recession: Podemos and Its Competition with the Established Radical Left. *Political Studies*, vol. 65: 108-126.
- Roberts, K. (2006). Populism, Political Conflict, and Grass-Roots Organization in Latin America. *Comparative Politics*, 38(02): 127-148.
- Rose, S. (2006). Do Fiscal Rules Dampen the Political Business Cycle?. *Public Choice*, 128(3-4): 407-431.
- Saint-Paul, G. (2019). *From Microeconomic Favoritism to Macroeconomic Populism*. Paris.
- Sklias, P. & Maris, G. (2012). Reassessment of the OCA criteria in the Euro area: the case of Greece. *International Journal of Monetary Economics and Finance*, August, 5(2): 124-138.
- Stuti, K. & Waly, W. (2008). *Populist Fiscal Policy*. Washington: World Bank.

ABSTRACT

Marios Psychalis – Napoleon Maravegias

Populism and structural reforms.

The period of programs of economic adjustment

Populism could be transformed, as liquid, in different circumstances. In economics theory populism is on the contrary with rationalism and economic orthodoxy. Populism is trying to promote private interests, but not the social welfare. There are many different types of populism, such as ‘economic populism’, ‘legal populism’, ‘fiscal

populism’ and ‘monetary populism’. On this paper, after we describe the theoretical background of populism, connecting the economic with political theory, we present the structural reforms which were implemented from the Greek governments, in order to mitigate the different aspects of populism. Public administration was on the core of reforms, as it is the executive mechanism of public power, while public administration implements public policies. Public policies include not only economic but also political theory, while it is necessary to minimize all the aspects of populism from public policy. It is widely known on bibliographic research that on the long-run period, populism leads to lower social welfare. The findings of the paper show that during the implementation of structural reforms, which were included on the programs of economic adjustment, mitigated every different kind of populism. These reforms lead to higher growth and social welfare increase.